

UN MODEL EDUCATIU D'EDUCACIÓ SUPERIOR. LES UNIVERSITATS INTERCULTURALS DE MÈXIC

Moisés Esteban Guitart

Becari FPU en estada acadèmica a la Universidad Intercultural de Chiapas
Universitat de Girona

moises.esteban@udg.es

José Bastiani Gómez

Professor a la Universidad Intercultural de Chiapas
Director de la carrera de "Lengua y Cultura"
Universidad Intercultural de Chiapas

bastianijose14@hotmail.com

Resum

El següent treball presenta una panoràmica general dels aspectes que constitueixen l'educació superior intercultural a Mèxic en les seves actuals nou universitats. Primer s'exposa la problemàtica inicial i la història de les Universitats Interculturals per, posteriorment, presentar-ne els principis, objectius i fonaments; l'estructura del disseny curricular i l'organització acadèmica - administrativa. Finalment es manifesta la necessitat de tenir en compte la "interculturalitat" en el procés europeu de convergència i reforma dels estudis superiors il·lustrant la pertinència de dit model en l'ensenyança de la psicologia.

Resumen

El trabajo que sigue presenta una panoràmica general de los aspectos que constituyen la educación superior intercultural en México en sus actuales nueve universidades. Primero se expone la problemática inicial y la historia de las Universidades Interculturales para, posteriormente, presentar los principios, objetivos y fundamentos; la estructura del diseño curricular y la organización académico - administrativa. Finalmente se manifiesta la necesidad de tener en cuenta la "interculturalidad" en el proceso europeo de convergencia y reforma de los estudios superiores ensayando la apropiación de dicho modelo en la enseñanza de la psicología.

Abstract

The present work exposes a general overview of the aspects that constitute the intercultural higher education model in México in their present nine universities. Firstly, the initial problematic and the history of the intercultural universities is exposed for, later, presenting the principles, objectives and foundations, the structure of the curricular design and the academic - administrative organization. Finally, the interculturality is considered as a subject of discussion in the present debate around the European process of convergence and reform of the higher education area, taking the case of psychology as an example of the application of this model.

Introducció

La universitat europea està patint canvis rellevants en la seva organització i funcionament. La Declaració de Bolonia situava el 2010 com la data indicada per a la creació de l'Espai Europeu d'Educació Superior. Això vol dir, bàsicament, equivalència de títols universitaris, mobilitat d'estudiants i professors i nous mètodes d'ensenyança-aprenentatge i d'avaluació (Esteban i Blundell, 2006; Ministres Europeus d'Educació, 1999).

Probablement un dels majors reptes que viuen les nostres societats i que resta amagat en el debat al voltant de la formació universitària és la cohesió social en un "món intercultural"

on conviuen, en un mateix territori, llengües, identitats, expressions religioses, tradicions, en definitiva, persones de diferent procedència cultural. No passa el mateix en l'anomenada educació obligatòria. L'escola *inclusiva* persegueix, precisament, l'excel·lència, la qualitat, la igualtat i la cohesió social en un context multicultural (Stainback i Stainback, 1999). Però la Universitat sembla viure al marge. Pensem que la recent experiència de l'anomenada "Redui"¹ (Red d'Universitats Interculturals de Mèxic) pot ajudar a resoldre dit oblit. Com a mínim hauria d'animar a les universitats europees a considerar la qüestió. Ens proposem, en el següent treball de marcada exploració teòrica, presentar les línies generals del model esmentat per assajar reflexions al voltant de com es podria veure modificada l'ensenyança de la psicologia en el cas d'adoptar idees i propostes provinents d'un enfocament genuïnament intercultural.

Història de les Universitats Interculturals de Mèxic

En el mateix any que entrava en funcionament el Tractat de Lliure Comerç entre Mèxic, Estats Units i Canadà, irrompia, en l'escena internacional, l'"Èxercit Zapatista d'Alliberament Nacional" que sota la bandera d' "un món on càpiguen molts mons" reclamava el reconeixement dels drets indígenes davant un govern mexicà orientat a la modernització del país a través de polítiques liberals. L'any 1994, Carlos Salinas de Gortari, president dels Estats Units Mexicans (1988-1994), havia privatitzat Telmex, la Banca, havia realitzat la polèmica reforma agrària i havia firmat el Tractat de Lliure Comerç o, el que és el mateix, la més gran zona de lliure comerç del món, traient les tarifes i aranzels, per tant, les fronteres entre els tres països firmants.

La situació de les comunitats indígenes era i, continua sent, difícil. Ficades entre la pobresa i l'esperança, entre la segregació, el racisme i l'exclusió, sense ni tan sols aigua i llum i, evidentment, excloses de les institucions educatives. Per només citar una dada il·lustrativa, l'any 2002 el Ministre d'Educació de Mèxic, Reyes Tamez, afirmava que solament 1 de cada 100 joves indígenes aconseguia iniciar els seus estudis universitaris. Les coses no han millorat molt en 5 anys quan s'estima que són 6 de cada 100 (Bastiani, 2006, p. 25). Informava recentment el rector de la Universidad Nacional Autònoma de Mèxic, el doctor Juan Ramón de la Fuente: "*La proporció de joves entre els 18 i els 24 anys que accedeix a la Universitat a Mèxic a penes ultrapassa el 20%. A Europa sobrepassa el 50%, arribant també al 80% en els països nòrdics. Mentre això no millori, les possibilitats reals dels nostres països es veuran seriosament limitades. És necessari encara continuar considerant la cobertura i la quantitat com una prioritat. En altres països, ja es poden només concentrar en la qualitat, nosaltres hem de treballar en les dues coses a la vegada (...). Un sistema educatiu que no sigui capaç d'anar escurçant les bretxes socials i la desigualtat està fracassant. Han d'existir mecanismes de suport perquè la gent sense recursos pugui accedir a una bona educació, sinó, la única cosa que hom fa és perpetuar la desigualtat. Els estudiants pobres han de tenir bones universitats públiques, que han d'estar finançades en bona mesura per l'Estat. Així que també hem d'anar en compte perquè, en nom del pragmatisme que el món modern exigeix, no perdem de petja la part filosòfica, social". El fet és que les estratègies educatives a Mèxic, fins el moment, han intentat d'homogeneïtzar les diferents cultures existents en els estats federats amb l'afany de perdre les pràctiques ancestrals dels pobles originaris, les seves llengües i tradicions, considerades primitives i salvatges.*

És en aquest context que la Secretaria d'Educació Pública de Mèxic a través de la Coordinació General d'Educació Intercultural i Bilingüe afirma: "*En els darrers trenta anys han sorgit múltiples moviments socials i polítics a l'Amèrica Llatina enfocats a reivindicar els drets fonamentals dels pobles indígenes, interessats en obrir espais i institucions que busquen la pertinència dels serveis educatius mitjançant l'aplicació dels [començaments/principis] de l'enfocament intercultural". D'aquesta manera "per tal d'enfortir la perspectiva de l'acció intercultural al nivell de l'educació superior, sorgeix l'oportunitat de crear una nova universitat*

¹ La "Redui" o Ret d'Universitats Interculturals de Mèxic és una proposta d'integració i col·laboració formada, actualment, per nou universitats, vuit de les quals responen directament al model educatiu que estem exposant i l'altra, la Universidad Autònoma Indígena de Mèxic, creada l'any 2000, es afina a les Universitats Interculturals. Les vuit restants es van crear entre l'any 2003 i l'any 2007 i són, segons ordre d'antiguitat: la Universidad Intercultural de l'Estat de Mèxic (creada l'any 2003); la Universidad Intercultural de Chiapas (2004); la Universidad Veracruzana Intercultural (2004); la Universidad Intercultural de l'Estat de Tabasco (2005); la Universidad Intercultural de l'Estat de Puebla (2006); la Universidad Intercultural Indígena de Michoacán (2006); la Universidad Intercultural Maya de Quintana Roo (2007); la Universidad Intercultural de l'Estat de Guerrero (2007). Es pot consultar la pàgina web de la REDUI: <http://www.redui.org.mx/welcome.php>

amb vocació particular que afavoreixi l'establiment d'un diàleg intercultural orientat a fer compatibles els processos d'estudi, anàlisi i generació de nous coneixements que beneficiïn les poblacions que les sostenen, i contribueixi a deslliurar barreres de comunicació entre el coneixement pràctic i místic acumulat en la saviesa indígena i el coneixement científic generat a les universitats convencionals" (SEP, 2006, p. 34-35).

Els antecedents són clars. "El projecte de creació d'universitats interculturals a Mèxic es va gestar des de múltiples peticions de diferents grups i organitzacions vinculats a les comunitats indígenes, que en diferents moments han fet arribar proposades a les autoritats educatives del govern federal per crear IES que atenguin pertinentment les necessitats de formació dels seus joves" (SEP, 2006, p. 129). La proposta va ser plantejada a la Coordinació General d'Educació Intercultural i Bilingüe, amb Sylvia Schmelkes al davant, i aquesta instància va iniciar estudis i consultes per fonamentar la viabilitat de la proposta, així com per adequar les opcions formatives a la població demandant. Després de diversos estudis de viabilitat i d'explorar les expectatives dels grups potencialment interessats en els mencionats centres, així com de consultar amb experts, es van aprovar la creació de diverses universitats que impartirien algunes o totes les carreres proposades per la Secretaria d'Educació Pública: Llengua i Cultura; Comunicació Intercultural; Desenvolupament Sostenible i Turisme Alternatiu (prevenint d'altres possibles ofertes educatives com Economia Solidària, Administració i Gestió Municipal i Salut Comunitària). L'objectiu és atendre educativament els pobles originaris que han estat exclosos de la política educativa nacional mexicana. Malgrat això existeix una debilitat d'aquests programes de formació professional ja que les mestres i els mestres no tenen autonomia acadèmica per elaborar els plans d'estudis, i en conseqüència s'han de delegar funcions d'índole acadèmica, on els propis claudres docents puguin sostenir un debat significatiu que explori realitats multiculturals i possibilitin la creació de carreres que enganxades als contextos comunitaris regionals indígenes siguin més viables en termes culturals i socioeconòmics. El que es busca, en darrer terme, és construir practiques curriculars que no siguin monoculturals sinó pel contrari siguin inclusives, ja que per al cas de Mèxic els plans i programes d'estudis s'han basat en una concepció monocultural, i això ha exclòs als pobles indis, de procedències culturals diverses (amb diferents llengües, tradicions o costums). L'educació intercultural és una condició inajornable per aprendre a viure en una societat caracteritzada per relacions multiculturals i plurilingües.

D'aquesta manera, el currículum ha d'inscriure's en una lògica intercultural que permeti de construir escenaris futurs sota el diàleg i respecte a les cultures que no han estat valorades en el context de les relacions de poder polític, educatiu i social; per això és important que des de l'educació bàsica s'insereixi l'enfocament educatiu intercultural fins els programes de postgrau. Per assegurar la formació d'una societat més justa, en aquest sentit inclou tant a europeus com a llatinoamericans.

Missió i fonaments de la Universitat Intercultural a Mèxic

La Universitat Intercultural no és una institució, exclusivament, per a indígenes. En el cas de la Universidad Intercultural de Chiapas, per exemple, en el curs 2007-2008 estaven matriculats 945 estudiants, amb 427 mestissos (tenint el castellà com a llengua materna) i 518 indígenes (principalment ch'ols, tseltals, tsotsils, tojolabals). Aquest aspecte és important per entendre el caràcter intercultural de la mencionada institució. Afirmava el seu rector, el doctor Andrés Fábregues Puig, que "*La nostra institució té l'objectiu d'oferir educació superior d'alta qualitat als joves de Chiapas, dins del model d'educació intercultural que accentua no solament el respecte a la varietat cultural sinó l'ús actiu de les llengües i sabers vernacles*". Això respon a la missió i compromisos del projecte d'universitats interculturals impulsat a Mèxic. En aquest sentit podem distingir una missió; uns objectius i uns principis bàsics que sostenen el mencionat model.

"La missió de la Universitat Intercultural és promoure la formació de professionals compromesos amb el desenvolupament econòmic, social i cultural, particularment, dels pobles indígenes del país; revalorar els sabers dels pobles indígenes i propiciar un procés de síntesi amb els avenços del coneixement científic; fomentar la difusió dels valors propis de les comunitats, així com obrir espais per promoure la revitalització, creixement i consolidació de llengües i cultures originàries per estimular una comunicació pertinent de les tasques universitàries amb les comunitats de l'entorn" (SEP, 2006, p. 145). Dit amb altres paraules, es tracta de viure la interculturalitat a través del reconeixement del saber ancestral, la revitalització

de tradicions, llengües i costums indígenes per tal de reduir les desigualtats existents, oferir una educació de qualitat, així com contribuir al desenvolupament natural, cultural i social dels pobles originaris de Mèxic.

L'objectiu és impartir programes educatius (relacionats amb el desenvolupament sustentable, el turisme alternatiu, llengua i cultura i la comunicació intercultural) orientats a formar professionals compromesos amb el futur econòmic, social i cultural en els àmbits comunitari, regional i nacional. Això ha de permetre una revitalització de les llengües, identitats i cultures originàries (a Mèxic existeix un total de 62 llengües indígenes vives), així com dels processos de generació del coneixement d'aquests pobles. Per exemple a la Universidad Intercultural de Chiapas s'editava, recentment, un llibre dedicat a la recuperació de contes, mites i creences zoques (Sulvarán, 2007) i els estudiants de Turisme Alternatiu realitzaven una visita a Amatenango del Valle assistint a un taller d'artesanía autòctona. Mentre a la Universidad Intercultural de l'Estat de Mèxic es realitzava, en el curs 2007-2008, un curs de teler, el festival del Quinto Sol i en la Universidad Intercultural de l'Estat de Puebla preparaven un projecte d'industrialització amb l'objectiu d'aprofitar les fruites de la regió que es produeixen de manera silvestre.

Els fonaments de les mencionades universitats, doncs, estan emmarcades sota el paraigua de la interculturalitat definida com una actitud de respecte i reconeixement. Es tracta de concebre positivament les diferències, en lloc d'aixafar-les en l'homogeneïtzació, per complementar els coneixements en condicions d'igualtat. *"Així, la diferència ha de concebre's com una qualitat que implica comprensió i respecte recíproc entre diferents cultures; suposa una relació de bescanvi de coneixements i valors entre les diverses cultures en condicions d'igualtat que aportí el desenvolupament del coneixement, la filosofia i la cosmovisió del món, i a les relacions que en aquest s'estableixen entre diferents actors en circumstàncies distintes"* (SEP, 2006, p. 36-37). Com es tradueix aquesta missió, aquests objectius i aquests principis.

Com tota universitat el professorat té un paper clau en la posada en pràctica dels objectius de la institució. Per això hem d'analitzar el disseny curricular d'aquest model educatiu, així com l'estructura acadèmica-administrativa que ens permetrà clarificar les funcions del docent i, en gran mesura, les funcions de la Universitat Intercultural: docència; investigació; difusió i extensió del coneixement; i, probablement la més innovadora, vinculació amb la comunitat.

Disseny curricular general

L'enfocament psicopedagògic que sosté el model educatiu que estem analitzant es basa en el llegat vigotskià segons el qual l'educació és un procés de construcció de significats negociats col·lectivament, i planteja que els processos d'ensenyament i aprenentatge tenen una dimensió social que es recolza en el marc de les experiències del context des de les quals l'individu es desenvolupa. Des d'aquesta perspectiva, l'acció i l'activitat humana són el resultat de l'apropiació (el domini) dels artefactes socials (com la llengua oral i escrita) i la internalització de la cultura i les relacions socials com ara bastiments o contextos a través dels quals ens formem i desenvolupem. Partint d'aquests principis teòrics s'elaboren els tres grans eixos formatius del currículum general. A saber, la formació bàsica, la formació intermèdia (professional associat, PA) i la formació professional (nivell llicenciatura). Tres moments educatius que convergeixen en cinc eixos transversals (eix llengua, cultura i vinculació amb la comunitat; eix disciplinari; eix axiològic; eix metodològic; i eix competències professionals) (veure taula 1).

Taula 1. Eixos transversals del model educatiu d'educació superior intercultural.

Eix	Objectius
Eix llengua, cultura i vinculació amb la comunitat	Expressió llengües indígenes, valoració tradicions locals i identitats autòctones, elaboració de diagnòstics i anàlisis de la problemàtica comunitària, sistematització de sabers productius, impuls de formes de gestió amb el propòsit de resoldre problemes.

Eix Disciplinar	Aprenentatges necessaris que cada professional ha de saber en funció de la seva disciplina.
Eix Axiològic	Promoció de valors humanistes i socials lligats a la interculturalitat com sensibilitat a la diferència, compromís social, conservació i respecte de la diversitat cultural i ambiental, reforçament de l'autoestima i el desenvolupament de l'apreciació cultural.
Eix Metodològic	Comunicació, investigació, presa de decisions i resolució de conflictes. Estratègia metodològica de l'aprenentatge basat en projectes acadèmics (investigació en profunditat d'un problema eix que interessa als estudiants resoldre en la seva comunitat).
Eix Competències Professionals (generals, particulars i específiques)	Conjunt de coneixements, habilitats, actituds, valors i responsabilitats que l'estudiant ha d'adquirir en funció de la seva professió.

La formació de l'estudiant incorpora, doncs, un primer any d'activitats acadèmiques, comuna per a tots els estudiants de totes les carreres, anomenat *cicle de formació bàsica* que té el propòsit d'emfatitzar l'ús de llengües que potenciïn habilitats i competències de l'estudiant, necessàries per afavorir el seu procés formatiu. Es proposen nou tallers que intenten promoure els coneixements i instruments necessaris per a la realització de les diferents carreres. Aquests tallers són:

- a) Taller d'expressió i comunicació en llengua indígena;
- b) Taller de lectura crítica y redacció de texts en espanyol;
- c) Taller de vinculació amb la comunitat;
- d) Seminari sobre la temàtica naturalesa, individu i societat;
- e) Taller de metodologia de la investigació científica;
- f) Seminari sobre introducció a la perspectiva intercultural;
- g) Taller d'informàtica i computació;
- h) Taller d'idioma estranger (anglès);
- i) Altres llengües.

Aquest primer any, equivalent a dos semestres, es pot complementar amb dos anys més (equivalent a quatre semestres) amb la fi d'obtenir la *formació intermèdia o professional associat (PA)*. Aquesta etapa educativa està orientada a desenvolupar habilitats i competències relatives a una activitat professional específica que pretén acompanyar altres activitats professionals de major complexitat. Una vegada acabada, l'estudiant podrà dedicar-se a exercir activitats professionals pròpies d'aquest nivell d'estudi o, en tot cas, cursar el segon cicle d'especialització que li permetrà obtenir el títol de llicenciat. En funció de la carrera escollida l'estudiant rebrà continguts relacionats amb els seus diferents àmbits de coneixement amb l'objectiu final de formar estudiants capaços de promoure la realització de projectes productius, culturals, educatius i de diferent índole d'acord als problemes i necessitats de l'entorn immediat. Per exemple, un llicenciat en Desenvolupament Sostenible, Turisme Alternatiu, Llengua i Cultura o Comunicació Intercultural haurà de ser capaç de desenvolupar projectes i accions concretes de revitalització lingüística, natural, turística o cultural (és a dir, planejar, organitzar, operar i avaluar projectes concrets vinculats a comunitats concretes). Mentre que un estudiant de Desenvolupament Sostenible haurà d'aprendre a generar projectes de conservació i aprofitament integral de la biodiversitat o gestionar recursos encarats al desenvolupament ambiental, un llicenciat en Turisme Alternatiu haurà de saber dissenyar i gestionar projectes turístics amb la comunitat d'acord a les necessitats naturals, econòmiques i socials (elaborar, per exemple, una determinada ruta turística o gestionar un parc ecoturístic).

Estructura acadèmica- administrativa

Per tal d'assegurar que els objectius i la missió de la universitat intercultural es compleixin allò acadèmic ha de prevaldre sobre allò administratiu. Almenys així es planteja en el llibre fundacional. *"A fi de garantir el compliment de la seva missió, en la seva estructura i operació, allò acadèmic ha de predominar sobre allò administratiu"* (SEP, 2006, p. 218). I allò acadèmic, en aquestes universitats, implica realitzar quatre funcions: la docència, la investigació, la vinculació amb la comunitat i, finalment, la difusió de la cultura i l'extensió dels serveis.

Referent a la docència, ja apuntat anteriorment, la universitat intercultural pot oferir programes formatius amb el propòsit de fomentar el desenvolupament regional, estatal i nacional mitjançant el reconeixement de la cultura, llengua i identitats locals. La Universidad Intercultural de Chiapas, per exemple, ofereix quatre llicenciatures (llengua i cultura, desenvolupament sostenible, turisme alternatiu i comunicació intercultural), mentre que la Universidad Intercultural de l'Estat de Tabasco ofereix formació en llengua i cultura, desenvolupament rural i desenvolupament turístic. La investigació, en relació a la docència, respon als objectius de revalorització, revitalització, consolidació de les llengües i expressions culturals dels pobles i comunitats originaries. La recuperació d'un determinat menjar, música, creença o ritual local; així com l'aprofitament dels recursos naturals autòctons poden ser línies d'investigació en les universitats interculturals. Probablement més original i innovador, encara, és la funció de vinculació amb la comunitat, bàsica per el coneixement del territori i el treball de camp que ha de permetre el desenvolupament comunitari. Planejar, organitzar, operar, avaluar, dissenyar programes d'intervenció específics que resolguin problemes o necessitats específiques és la clau en la formació dels estudiants ja sigui en la llicenciatura de turisme alternatiu, llengua i cultura, desenvolupament sostenible o comunicació intercultural. Es tracta de vincular la Universitat amb el territori a partir de la coajuda al desenvolupament social, cultural i productiu de les comunitats, sempre respectant la voluntat i el quefer dels agents autòctons. *"Així la Universitat Intercultural compleix la seva funció de pertinença acadèmica i social al contribuir a la resolució de problemes del seu entorn i establir una relació de benefici mutu entre ella i la comunitat"* (SEP, 2006, p. 145). Finalment, la preservació, difusió de la cultura i extensió dels serveis és la funció que completa les anteriorment mencionades. Lligada amb la vinculació, la investigació i la docència és prioritari recuperar i difondre pràctiques culturals que involucren als membres d'una comunitat, amb la fi de que els seus integrants vegin reflexades les seves creences, tradicions, coneixements i activitats. Això es tradueix en accions concretes com: produir i difondre expressions artístiques i culturals locals; divulgar coneixements tradicionals; donar a conèixer llocs d'interès turístic; produir televisió, ràdio i vídeo o aprofitat els recursos naturals existents i rescatar aquells que es veuen en perill d'extinció.

Tot això s'aconsegueix a través del treball organitzat entre la part acadèmica i la part administrativa de la universitat. En la part acadèmica destaca la figura del Rector, màxim representant de la institució, escollida pel Consell Directiu en tant que autoritat de la Universitat. Aquest estarà integrat per tres representants del govern de l'estat, tres representants del govern federal designats per la Secretaria d'Educació Pública (un d'ells membre de la Coordinació General d'Educació Intercultural Bilingüe); un representant del govern municipal; tres representants distingits de la regió; un secretari escollit a proposta del seu president, qui participarà amb veu però sense vot i, finalment, un comissari, que serà el representant de la Secretaria de Control, també amb veu però sense vot.

La jerarquia acadèmica es basa en la figura del Rector, de la Secretaria Acadèmica (la funció de la qual és donar suport al rector i planejar, organitzar i dirigir les activitats de la Universitat) i dels directors de divisió (divisió de processos socials, per una banda, i divisió de processos naturals, per altra). El Consell Social és un òrgan auxiliar de consulta presidit pel Rector amb el propòsit d'enfortir la missió i els objectius acadèmics mentre que el Consell de Desenvolupament Institucional és un òrgan col·legiat de caràcter consultiu que controla l'adequada articulació de les funcions de la Universitat. Aquest està pel Rector, el Secretari Acadèmic, el Secretari Administratiu i els titulars de les unitats acadèmiques i administratives de la Universitat. L'advocat general és el responsable de l'assessoria jurídica al rector, la Direcció de Planejament Institucional coordina les activitats de planejament i avaluació universitària i la Direcció d'Administració i Finances gestiona els recursos, fons i valors de tota transacció que es porti a terme a la Universitat. Finalment, pel que fa als docents, cal destacar

tres figures: els professors d'assignatura; els professors–investigadors de carrera (o de temps complet) i els professors invitats, persones l'experiència de les quals en temes d'interès és àmpliament reconeguda i valorada. A grans trets, aquestes són les bases fonamentals de l'organització de la universitat intercultural plantejades per la Secretaria d'Educació Pública i la Coordinació General d'Educació Intercultural i Bilingüe.

Pot l'espai europeu d'educació superior incloure la interculturalitat? Com es modificaria, per exemple, l'ensenyança de la psicologia?

En el present procés de Convergència Europea d'Estudis Superiors molt es parla de crèdits europeus, de mobilitat, de competències o de màsters, ja siguin professionalitzadors o lligats a la recerca. I molt poc de la seva missió social, el seu compromís amb les respectives comunitats, països o nacions o la necessitat d'una filosofia intercultural que precisa tota actual institució educativa ficada entre les forces migratòries contemporànies i els processos de reorganització global. El recent procés d'activació del model educatiu intercultural en l'educació superior dels Estats Units de Mèxic pot ajudar, salvant les diferències entre tots dos contextos, si més no a tenir en compte l'existència d'exemples pràctics i empírics que vinculen la Universitat amb la comunitat a través d'una proposta intercultural.

Les universitats interculturals han començat el seu camí recentment. Encara es requereixen avaluacions específiques sobre els resultats que poden tenir a curt i llarg termini. Les primeres generacions d'estudiants encara s'han d'enfrontar al verdader repte del mercat laboral i avui la universitat intercultural és més un projecte, ple d'il·lusió, que una realitat consolidada. No obstant, la proposta és suficientment engrescadora com per tenir-la present en un altre context, com pot ser l'europeu on, per cert, tant s'ha parlat i es parla d'interculturalitat. Són realitats ben diferents però poden convergir en el desig i la voluntat de lluitar contra l'exclusió social, econòmica i educativa sota el paradigma pedagògic que impulsa el respecte i el diàleg, tan necessaris en les societats que prenen forma actualment.

Com es podria traduir, per exemple, el model intercultural mexicà en els processos d'ensenyança i aprenentatge de la psicologia a Europa? Sens dubte la pregunta amb la qual volem acabar excedeix les limitacions i objectius del treball que es presenta però ens permet pensar la possibilitat de prendre idees d'altres espais amb l'objectiu de millorar les nostres pràctiques pedagògiques i l'organització educativa, encara que sigui en un paisatge imaginat.

La funció del professor i professora de psicologia combinaria, d'una banda, la clàssica docència i recerca amb la més innovadora vinculació i difusió, presents en les universitats interculturals i que podrien substituir la funció de gestió, a càrrec de l'administració en dites universitats o d'acadèmics dedicats exclusivament a això (els directores de divisió, per exemple). Això implicaria un estret vincle de treball entre l'acadèmia universitària, d'una banda, i les institucions, fundacions o associacions relacionades amb la psicologia i les seves diverses àrees d'aplicació, per un altre. És veritat que el mencionat vincle es persegueix en el Practicum de fi de carrera però es podria pensar en reforçar-lo mitjançant sessions compartides de treball. Per exemple, una assignatura de psicologia clínica, educativa o social podria organitzar visites de camp, així com projectes dirigits a la creació de programes d'intervenció social o de coneixement de la realitat del medi local (els estudiants haurien de conèixer els centres psicològics, psicopedagògics, clínics o socials que tenen al seu entorn). Això ja es fa en l'actualitat però també és veritat que es fa puntualment. També es podria pensar els propis continguts de les assignatures des d'un enfocament intercultural. És a dir, introduir en l'assignatura d' "Història de la Psicologia", per exemple, un capítol dedicat a la psicologia llatinoamericana o, per què no, a la psicologia, segurament molt interessant, que es realitza al Japó o la Xina. En la cosmovisió maia, per exemple, allò psicològic té alguna cosa a veure amb la manera d'atendre els diversos aspectes de l'ànima i dels sentiments i processos com la tristesa són vistos, més que com a problemes, com a condicions naturals de l'home. Segurament l'enfocament i currículum marcadament occidental dels estudis de psicologia fa impossible afegir les psicologies de les pròpies cultures d'immigrants (Àfrica, Amèrica Llatina, Rússia, etc.), però això no impossibilitaria, almenys, el coneixement, difusió i aplicació en alguna situació particular, de psicologies que difereixen a la pròpiament occidental, canònicament establerta. Evidentment no estem dient que "tot val" i que és possible saltar les barreres de la psicologia acadèmica (no és necessari) però molt probablement l'estudiant de psicologia del segle XXI tindrà orígens diversos, serà fill o filla de la immigració o fruit de la mobilitat humana, en constant creixement, ja sigui a través de beques d'intercanvi o per motius personals. Això vol

dir que els estudiants tindran el seu marc de sentit conformat per la seva experiència prèvia i diferent, per exemple, a la catalana. No reconèixer això pot portar a la incomprensió entre professor i alumne ja que el coneixement sempre s'ententeix conjuntament a partir de la vinculació entre el món de la vida de l'alumne (les idees, creences, coneixements que ja té assolits) i les informacions noves generades com a conseqüència del diàleg pedagògic mediatitzat pel professor, qui dissenya, estructura i vehicula la construcció de significats, és a dir, qui condueix els aprenentatges.

Probablement la distància que separa l'enfoc intercultural del procés de Convergència i Reforma Universitària a Europa es de gran abast. Això fa que les propostes puguin semblar dignes d'una pel·lícula de ciència ficció. De totes maneres l'educació, com tot allò humà, canvia. De nosaltres depèn que els canvis ens rebassin o que millor nosaltres puguem rebassar-los a ells.

Referències bibliogràfiques

- Bastiani, J. (2006). La Educación Intercultural Universitaria: situación actual y desafíos. A T. Vilà (coord.). *Lengua, Interculturalidad e Identidad* (pp. 23-28). Universitat de Girona: Documenta Universitaria.
- Esteban, M. & Blundell, J. (2006). ¿Es posible el espacio europeo de educación superior? La enseñanza de la psicología en el "Institute of Psychological Sciences" de la Universidad de Leeds. *Rep:te*, 2, 33-37. Accesible a:
[http://psicologia.udg.es/revista/publicacions/02/Cast/04\(2\)_Cast.pdf](http://psicologia.udg.es/revista/publicacions/02/Cast/04(2)_Cast.pdf)
- Ministres Europeus d'Educació (1999). *Declaración de Bolonia*. Accesible a:
<http://pserv.udg.es/UdGEuropa> (consultat el 14 de febrer de 2006).
- SEP (2006). *Universidad Intercultural. Modelo educativo*. Secretaria de Educación Pública y Coordinación General de Educación Intercultural y Bilingüe: México.
- Sulvarán, J. L. (2007). *Cuentos, mitos y creencias zoques*. Universidad Intercultural de Chiapas: México.
- Stainback, S. & Stainback, W. (1999). *Aulas Inclusivas*. Madrid: Narcea.